ститутунун Дәдә Горгуд адына "Фолклор" Елми-Мәдәни мәркәзиндә фәалијјәт көстәрир.

1994-чү илдә "Исвеч"дә фәалијјәт көстәрән Азәрбајҹан Күлтүр Ҹәмијјәтинин дә'вәтинә әсасән "Ирс" фолклор ансамблы бу өлкәнин Стокһолм, Һөтебург, Малмо шәһәрләриндә јашајан һәмвәтәнләримиз гаршысында "Новруз" бајрамы шәнликләриндә јүксәк сәвијјәдә чыхышлар етмишдир.

1996-чы илдә ансамбл Түркијәнин Чорум шәһәриндә кечирилән Бејнәлхалг фестивалда иштирак етмиш вә галиб олмушдур.

1998-чи илдә ансамбл Украјна республикасына Дүнја Азәрбајҹанлыларынын Һәмрә'јлик күнү мүнасибәтилә кечирилән шәнликләрә дә'вәт едилмиш вә "Вәтән" ҹәмијјәтинин кечирдији бу тәдбирдә Харков, Николајевск, Кијев шәһәрләриндә бајрам консертләри илә чыхышлар етмишдир.

Ашыг Әләскәрин 125 иллији шәнликләриндә, "Көјчә фолклору" китабынын презентасијасында, "Новруз" бајрамы шәнликләриндә, Республика сарајында Дәдә Горгуд адына Елми-Мәдәни Мәркәзин тәшәббүсү илә кечирилән консертдә, шаир Елдар Исмајыловун јарадычылыг кечәсиндә, "Дәдә Горгуд"ун 1300 иллији илә әлагәдар кечирилән шәнликләрдә, теле-радио ширкәтинин тәшкил етдији "Гаравәлли" верилишләриндә вә с. дәнә-дәнә иштирак етмиш вә көзәл чыхышлары илә өлкә иҹтимаијјәти тәрәфиндән алгышларла гаршыланмышдыр.

Бүтүн бу наилијјәтләрин газанылмасында коллективин үзвләриндән Елмира Сүлејманованын, Аббас Шәкәрлијевин, Самирә Садыхованын, Меһман Һачыбәјовун, Микајыл Бајрамовун, Вүгар Әһмәдовун, Чингиз Бабајевин вә башгаларынын зәһмәтини хүсуси гијмәтләндирмәк истәјирәм. Бир нәфәр үзвүмүз дә вар. Ханым Әләкбәрова. Адәтән она "Ханым нәнә" – дејә мүрачиәт едирик. 72 јашы вар. Гачгындыр. О гәдәр маһны, рәвајәт, әфсанә, гаравәлли билир ки. Кәнҹләримизә нүмунәдир. Бир дәфә дә олсун мәшгләрә кечикмәјиб вә өз үзәриндә чох һәвәслә чалышыр.

– Ешитдијимизә көрә Сиз һәм дә 32 сајлы Забрат мусиги мәктәбинин Балаханыдакы филиалынын мүәллимисиниз...

– Һә. Билирсинизми Балаханы гәсәбәсиндә һеч вахт мусиги мәктәби олмајыб. Бир күн гәсәбәнин сакинләри мәнә мүрачиәт етдиләр ки, ушаглары мусиги тәһсили алмаг үчүн гоншу гәсәбәләрә – Бакыханова, Маштаға'ја, Забрата, еләчә дә шәһәрин дикәр јерләринә кетмәјә мәҹбурдурлар. Мән чох көтүр-гој едәндән сонра Балаханыда 32 сајлы мусиги мәктәбинин филиалыны јаратмағы гәрара алдым. Бу мәгсәдлә Сабунчу Рајон Иҹра Һакимијјәтинин башчысы Әлибала Әлијевин јанында да олдум. Чох сағ олсун! Бина ајрылмасы барәдә көстәриш верди. Сонра Әлибала мүәллим ишин кедиши илә марагланыб филиала да кәлди. Јери дүшмүшкән, Бакы Шәһәр Мәдәнијјәт Идарәсинин рәиси Фикрәт Бабајевә дә өз миннәтдарлығымы билдирмәк истәрдим. Филиалы ачмаг барәдә мүрачиәтим 3 күн әрзиндә мүсбәт һәлл олунду. Сәрәнҹам верди.

3 отағы тә'мир едиб дәрсләрә башладыг. Артыг үчүнҹү илдир ки, фәалијјәт көстәририк. Филиалда 45 ушаг тәһсил алыр. Фортепиано, гармон, нағара, тар, каманча... синифләримиз вар. Онларла 8 мүәллим мәшғул олур. Филиалын јахшы ишини ешидиб инди бураја гоншу гәсәбәләрдән дә кәлирләр.

Сабунчу Иҹра Һакимијјәтиндә сөз вериб̆ләр ки, тә'мир ишләринә көмәк едәҹәкләр. Онда имканларымыз даһа да кенишләнәҹәк.

А.ГОЧАЈЕВ.

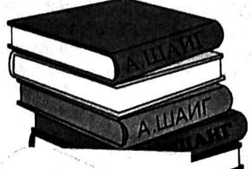

МААРИФИН ИНКИШАФЫ ЈОЛУНДА

Азәрбајҹан тәнгид вә әдәбијјатшүнаслыг елминин илк пешәкар вә көркәмли нүмајәндәси Фирудин бәј Көчәрли һәм дә әсил зијалы, јүксәк савада малик педагог вә әдәбијјатымызын, мәдәнијјәтимизин тәрәггиси үчүн чалышан гајғыкеш инсан олмушдур.

Јашадығы дөврдә, хүсусилә XX әсрин әввәлләриндә Азәрбајҹанын габагҹыл зијалылары, маарифчи -демократлары, мүтәрәгги идејалары јајан јазычылары, шаир вә әдибләри илә сых әлагә сахлајан Фирудин бәј Көчәрли өз мәгаләләриндә бир әдәбијјатшүнас – алим кими онлары әдәбијјат вә мәдәнијјәтимизин инкишаф етдирилмәсинә истигамәтләндирир, ирад вә тәклифләрини билдирирди. О һәмчинин өз фикир вә мүлаһизәләрини мәктублашма илә дә һәјата кечирирди. Мәктуб васитәсилә сых әлагә сахладығы зијалылардан бири дә јазычы , дәрслик вә програмлар мүәллифи, сәвијјәли мүәллим , әсл инсан Абдулла Шаиг олмушдур.

А. Шаигин шәхси архивиндә сахланылан (ҹәми 24 мәктуб – **А.Х)** мәктублардан бәлли олур ки, бу маарифпәрвәр зијалылар бир-бири илә чох сых әлагә сахламыш, јарадычылыг ишләрининдә бир-биринә һәм тәләбкар , һәм дә гајғыкешликлә јанашмышлар.

А.Шаигин јарадычылығыны мүнтәзәм изләјән, мәктубларында "гардашым", "әзизим", "меһрибаным" јазараг она илыг мүнасибәт бәсләјән Ф. Көчәрли Азәрбајҹан дилинин сафлығы, бәдии әсәрләрдә әҹнәби сөзләрдән хүсусилә, османлы ибарәләриндән кәнар олмаг мәсәләриндә она чох тәләбкарлыгла јанашырды. А. Шаигә өз милли дилимизин "тәрзи – кәламыны" ишләтмәји мәсләһәт көрүрдү: "Кәләҹәкдә јаздығыныз нағыл вә һекајәтләри даһа да садәләшиб османлы ибарәләринин әвәзинә бизим өз сөзләримизи вә тәрзи кәламы ишләтсәниз даһа да јахшы олар. "Јукары" әвәзинә "јухары", "бакар" әвәзинә "бахар", "акытма" әвәзинә "ахытма", "бән" јеринә "мән" јазсаныз даһа да әвладыр" дејән тәнгидчи А. Шаиг јарадычылығында, онун гәләминдән чыхан әсәрләрин дил вә үслуб ҹәһәтләринә гајғыкешликлә, тәләбкарлыгла јанашмыш, санки, бу күнүмүзү, дилимизин кәләҹәјини, онун сафлығы вә тәмизлијини нәзәрдә тутмагла, һәм дә әдәбијјат вә мәдәнијјәтимизин тәрәггиси үчүн чалышмышдыр.

Ана дилимизин сафлығы уғрунда мүбаризә Ф. Көчәрли јарадычылығынын мајасыны тәшкил едир. Ана дилини чох јүксәк гијмәтләндирәрәк јазырды: "Һәр милләтин өзүнәмәхсус ана дили вар ки, онун мәхсуси малыдыр. Ана дили милләтин мә'нәви дирилијидир. Һәјатын мајәси мәнзиләсиндәдир. Ананын сүдү бәдәнин мајәси олдуғу кими, ананын дили руһун гидасыдыр, һәр кәс өз анасыны вә вәтәнини севдији кими ана дилини дә севир. (Ф. Көчәрли "Сечилмиш әсәрләри" 1963 сәһ. 292).

Дилимиздә әҹнәби сөзләрин ибарәләри чох ишләдилмәсиндә дөврүн бә'зи гәләм саһибләрини, јазычы вә мүһәррирләрини тәнгид едәрәк өз ана дилини тәмиз билмәјән, гәлиз фарс вә әрәб тәркибләрини дилимизә долдураг онун сафлығыны корлајанлары, халгын инкишафы, адәт-ән'әнәнәси вә тәмиз дили үчүн бөјүк бир бәла һесаб едирди. Бу мүнасибәтлә 14 ијул 1911-ҹи илдә Горидә А.Шаигә көндәрдији мәктубунда јазырды: "Биз дилимизи билмирик вә бунун тәгсири биздәдир, дилимиздә дејил. Фарс вә әрәбә мејл вә рәғбәтимиз о гәдәр чох олубдур ки, өз дилимиздә олан сөзләри атыб әвәзинә әҹнәби дилләрин гәлиз ибарәләрини вә сөзләрини көтүрмүшүк. Көтүрдүјүмүз сөзләри вә ибарәләри дилимизин шивәсинә ујдурмајыб, ејни һал илә дилимизә гарышдырмышыг вә нагабил пинәчиләр кими әлимизә һәр нә дүшүбдүрсә, палтарымыза јамамышыг".

Әдәбијјатымызын сәнәт әсәрләри илә зәнкинләшмәсиндә, хүсусилә Азәрбајҹан әдәбијјатынын инкишафында А.Шаиг јарадычылығынын мүһүм әһәмијјәт кәсб етдијини, онун бу саһәдә тәгдирәлајиг бир сәнәткар олдуғуну Фирудин бәј Көчәрли дәфәләрлә гејд етмишдир.

Вәтән торпағы, онун фүсункар көзәллијинин тәрәннүмү, вәтәнпәрвәрлик һиссләри әсас гајәсини тәшкил едән А.Шаигин "Дағлар

султаны" ше'ри тәнгидчинин диггәтини чәлб етмиш вә чох хошуна кәлмишдир. Мәктубларын бириндә белә јазырды! "Дағлар султаны" кими көзәл бир әсәрин вүчуда кәлмәсини алгышлајырам. Онларын хоша кәлмәсинә сәбәб ше'рләрин садәлији вә һәгиги һиссијјатдан доғуб вүчуда кәлмәсидир" (10 октјабр 1911-чи ил. Әсли јазычынын архивиндәдир).

Ф.Кәчәрли бу типли ше'рләрин тәрбәјәви әһәмијјәтини јахшы дәрк етмиш вә "чаны дилдән сизи истәјән" сөзләри илә битирдији мәктубунун (јухарда көстәрилән мәктуб — **А.Х.**) сонунда А.Шаигә бу јолла кетмәји "Дағлар султаны" мисилли јенә бир нечә әсәрләр вүчудә кәтирмәји "мәсләһәт" көрүрдү. Шүбһәсиз ки, белә мәсләһәтләр А.Шаиги јени әсәрләр јазмаға даһада руһландырырды.

Бә'зән дилимизи сыхышдыранлара, хүсусилә чар Русијасынын Гафгазда руслашдырма, милли дилдә мәктәбләрин ачылмасына манеәчилик көстәрәнләрә гаршы килеј вә шикајәтләрини А. Шаиглә бөлүшән тәәссүбкеш әдәбијјатшүнас 12 апрел 1911-чи ил тарихли мәктубунда јазырды: "Ишләр бу гәрар иләдир ки, бизим бу әср — шумда ағзыны ачыб ики кәлмә сөз данышмаға изин вермирләр көрәк бир вахт олар, бизим дә ағзымыз ачылар, дәрди дилимизи сөјләјәрик".

Һәјат һадисәләрини реалистчәсинә тәсвир етмәк үчүн Ф. Кәчәрли бир тәнгидчи— алим кими дөврүнүн јазычыларыны дүзкүн истигамәтләндирмәк вә ону башлыча јарадычылыг мәгсәдләринә чевирмәк јолунда да мәсләһәтләр верирди: "Мәһәл вә заман өвза вә әһвалыны ејнилә јазмаг чох көзәл гајдадыр. Бунун үмдә шәрти будур ки, ачыг (садә — **А.Х.**) дилдә јазылсын вә јазылан һал вә өвза һәгигәтән мүғајир олмасын" (26 мај 1911-чи ил тарихли мәктуб әсли, јазычынын архивиндәдир).

Тәсадүфи дејилдир ки, А.Шаигин оғлу, танынмыш алим, академик Камал Талыбзадә һаглы олараг јазыр:

"Ф.Кәчәрлинин "Каспи", "Тифлисски листок", "Шәрги-Рус" гәзетләриндә чап олунан мәгаләләри реализми јени дөврүн әсас јарадычылыг методу е'лан едирди." (К. Талыбзадә "XX әср Азәрбајчан тәнгиди" сәһ №49)

Халгымызын кәләчәји олан ушагларын елм, савад әлдә етмәси, маарифләнмәси үчүн Азәрбајчан зијалылары, педагоглары ана дилиндә дәрслик вә гираәт китабларынын чатышмазлығыны арадан галдырмаг үчүн мүхтәлиф дәрслик, програм вә гираәт китаблары тәртиб етдиләр. Бу иш чох инчәлик, јүксәк савад вә габилијјәт тәләб едирди. Дәрсликләрдә мөвзуларын сечими, адәт ән'әнәјә ујғунлуғу, дили, мәзмуну мәсәләләринә Ф.Кәчәрли чох тәләбкарлыгла јанашырды. Бә' зи дәрсликләрин тәдрис үчүн јарарсыз олдуғуну о, А.Шаигә 14 ијун 1913 -чи ил тарихли мәктубунда белә гејд едирди: "Үч-дөрд јүз сәһифәлик тә'лим гираәт китабханаларында ата, ана, јахшы кими чох ишләнән вә әзиз сөзләр дәрман үчүн ахтарыларса белә тапылмаз. Бизим фикримизчә бу мүәллидлик (тәнгидчилик) милләтә хәјанәт етмәкдир".

А. Шаиг өзү дә бир нечә дәрслик вә програм мүәллифи олмушдур. О, тәртиб етдији китаблара чох мә'сулијјәтлә јанашмыш, миллилик, дил, мөвзу мәсәләләринә чох диггәтли олмушдур.

Һеч дә тәсадүфи дејилдир ки, Ф. Кәчәрли 1912 -чи илдә А. Шаигә көндәрдији мәктубда бу дәрслији "тә'лим вә тәдрисә лајиг чохлу материалы әһатә едән" (Сөһбәт А.Шаигин "Күлзар" дәрслијиндән кедир.) али (јухары — **А.Х.**) синифләрдә охујан шакирдләр үчүн ән јарарлы вә мүнасиб гираәт китабы" һесаб едирди. Даһа сонра мүрачиәтлә билдирирди: "Тәвәггә едирәм ки, "Күлзар"дан он ики чилд лүтф едиб көндәрәсиниз. Истәјирәм ки, икинчи класын (синифин — **А.Х.**) шакирдләринин онунла таныш едим".

Фирудин бәј Кәчәрлинин тәртиб етдији вә 1912 -чи илин мај ајында Исабәј Ашурбәјин "Каспи" мәтбәсиндә чап олунан "Балалара һәдијјә" китабы А.Шаигин дә диггәтиндән јајынмамыш вә о 1913 чү илдә "Игбал" гәзетиндә чап етдирдији "Дилимиз вә әдәбијјатымыз" мәгаләсиндә "Балалара һәдијјә" китабына зәнкин халг јарадычылығындан истифадә етмәк бахымындан, ана дилинин паклығы, тәмизлији вә сафлығы уғрунда мүбаризәдә ән дәјәрли әсәрләрдән бири һесаб едирди.

Тәдрис програмларыны тәртиб едән мүәллифләрә гаршы Ф.Кәчәрли чох тәләбкар иди. Онун фикринчә мүәллифләрин тәртиб етдикләри програмлар әһатәли вә ардычыл олмасы, һәмин фәндән дәрс дејән мүәллимләрин әсас вәзифәсинә-јүксәк мәнимсәмәјә наил олмасына көмәк етмәлидир. Мүәллимә мүнасибәтиндә Ф. Кәчәрли јазырды: Әкәр мүәллим истәсә һәр гисим шиури вә мүһит ичра олунмуш олса да, өз шакирдләринә чох шеј өјрәдә биләр. Габил вә инсафлы мүәллимин әлиндә нагабил вә корафәһм шакирд дә аз-чох елм вә билик ала биләр (6 март 1917-чи ил тарихли мәктуб).

1917-18-чи илдә А.Шаигин тәртиб етдији "Ана дили" програмыны Ф.Кәчәрли мәһз милли хүсусијјәтләринә көрә хошлајараг јазырды: "Һәмин програм әсасында дәрс кечсәниз сизин шакирдләриниз курсу тамам етдикдә азәрбајчанча көрәк јахшы савадлы олсунлар. Буна мәним шүбһәм јохдур".

А.Шаиг јарадычылығы тәкчә јазычы кими дејил, һәм дә дәрсликләримизин мүәллифи, програм тәртибатчысы, һәм дә зијалы мүәллим кими Ф.Кәчәрли тәрәфиндән һәмишә јүксәк гијмәтләндирилмишдир.

Һәмчинин Ф.Кәчәрли јарадычылығы да А.Шаигин тәрәфиндән мүнтәзәм изләнмишдир. Бу әлагә һәтта јај истираһәтләрини бир јердә кечирәркән дә давам етдирилмишдир.

1958-чи илдә јазмыш олдуғу "Кәчәрли һаггында хатирәләрим" адлы мәгаләсиндә А.Шаиг көстәрирди ки, Күрчүстанын Манклиси јајлағында Ф.Кәчәрли илә бир јердә истираһәт етмиш вә о "Азәрбајчан әдәбијјаты" әсәринин XX әср Азәрбајчан әдәбијјатына һәср едилмиш үчүнчү чилдинин бир нечә фәслини охумушдур.

Азәрбајчанда совет һакимијјәти гуруландан сонра али вә орта мәктәбләрдә Азәрбајчан әдәбијјаты тарихинә даир кениш вә әһатәли бир дәрслик олмадығындан, тәләбәләрин вә мүәллимләрин бу саһәјә еһтијачыны өдәмәк үчүн Халг Маариф Комиссарлығы јоллар ахтарырды. Бу мәгсәдлә о вахт Халг Маариф Комиссары вәзифәсиндә чалышан Мустафа Гулијев Ф.Кәчәрлинин "Азәрбајчанда мәшһур олан шүәранын-әш'арына мәчмуәдир" адлы әсәринин дөрдчилдлик әлјазмасыны бир нечә јазычыја вә әдәбијјат мүәллиминә верәрәк, бунларла јахындан таныш олуб, һамсыны чап етмәјин мәгсәдә мүвафиг олмасы һаггында өз рәјләрини билдирмәји хаһиш едир.

Гејд етдијимиз кими, А.Шаиг "Азәрбајчан әдәбијјаты"нын тәртиб принсипи, һәтта әсәрин ајры-ајры бөлмәләри илә һәлә мүәллифин сағлығында таныш олмушду. Һәр ики, әсәри там шәкилдә охудугдан сонра А.Шаиг Ф.Кәчәрлинин "Азәрбајчан әдәбијјаты" әсәриндә үстүнлүк верир вә өз фикрини Маариф Комисарлығына билдирир.

Узун илләр бoју Азәрбајчан маарифи вә әдәбијјаты саһәсиндә чалышан, бәдии әсәрләри, дәрслик, програм вә тәрчүмәләри илә мүәллимин вә тәләбәләрин дәрин һөрмәтини газанан А.Шаигин рәјини әсас кәтүрән Халг Маариф Комиссарлығы әсәрин нәшр олунмасы үчүн 1924-чү илдә Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјатына тәгдим едир.

Әсәр 1000 нүсхә тиражла 1925-26-чы илләрдә ики чилддә "Азәрбајчан әдәбијјаты тарихи материаллары" ады илә чап олунур. Бу, гијмәтли әсәрин чап үзү көрмәсиндә бөјүк әмәји олан А. Шаигин халгымызын әдәбијјатына, тарихинә, мә'нәви сәрвәтинә хүсуси гајғыкешлијинин тәзаһүрүдүр.

Ариф ХАНКИШИЈЕВ

ŞƏRQ ƏDƏBİYYATINDA "TUTİNAMƏ" MÖVZUSU VƏ MÖHSÜN NƏSİRİNİN "LİSANÜT-TEYR" ("QUŞLARIN DİLİ") ƏSƏRİ

Лалә ӘЛИЈЕВА,
БДУ-нун баш мүәллими, филолокија елмләри намизәди.

"Тутинамә" әсәринин мөвзусу Шәрг әдәбијјатында ән'әнәви бир мөвзу олмушдур. Бу мөвзунун тарихи һинд әдәбијјаты илә бағлыдыр. Гәдим һинд јазылы абидәләринин сәчијјәви әсәрләриндән олан "Маһабһарата", "Панчатантра" ("Кәлилә вә Димнә"), "Хитопадеша" кими китаблар Шәрг нағыллары вә әфсанәләри илә марагланан охучуларын вә тәдгигатчыларын диггәтини һәмишә өзүнә чәлб етмишдир. Һинд халгларынын јаратмыш олдуғу белә сајсыз-һесабсыз дидактик әсәрләр ичәрисиндә "Тутинамә" адлы мараглы јазылы абидә хүсуси мөвгејә маликдир. Тәдгигатчыларын фикринчә бу әсәри илк дәфә санскрит дилиндән фарс дилинә XIV јүзиллијин әввәлләриндә Имад бин Мәһәммәд ән-Нә'әри кәтирмишдир. Әсәрин адыны "Чәваһир-үл-әсмар", јә'ни "Кечә сөһбәтләринин инчиләри" гојан Имад өз әсәриндә әсрин мәшһур сөз усталары Әмир Мүиззи, Хагани, Низами, Руми, Сә'ди вә башгаларынын ше'рләриндән мисаллар вермишдир.

XII јүзилликдә јүксәк зирвәсинә чатан Һиндистан әдәбијјатында мүдрикликлә бағлы нағыл вә әфсанәләр кениш јајылмышдыр. Гәдим һинд абидәләри илә јанашы, нүчум, му-